

Використана література:

1. Бех І. Гуманізм у вихованні підростаючого покоління // Рідна школа. – 1995. – №9. – С. 23-25.
2. Бобко Л. Гуманістичні ідеї в працях американських учених // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 2. – С. 273-278.
3. Грохульська Дж. Карл Роджерс – концепція освіти // Шлях освіти. – 1997. – № 2. – С. 24-27.
4. Джури́нский А.Н. История зарубежной педагогики: Учебное пособие для студентов педагогических вузов. – М.: Изд. гр. “Форум”. – Инфра-М, 1989. – 272 с.
5. Шварцман К.А. Философия и воспитание: Критический анализ немарксистских концепций. – М.: Издательство политической литературы, 1989. – 236 с.
6. Combs A. Humanistic education: too tender for a tough world? – Phi Delta Kappan, 1981. – Vol. 62. – № 6. – 450 p.
7. Kilpatrick W. Experiments in Moral Education // ICUS Evening Speaker Identity and Character: The Seventh International Congress of Professors World Peace Academy. – 1997. – November 24-29. – P. 67-81.
8. Maslow A. H. Motivation and personality, 1971. – 326 p.
9. Severin F. Third force psychology: a humanistic orientation to the study of man // Morgan C., King R, Introduction to psychology. – 4th ed. – New York, 1971.

Аннотація

В статтє рассматриваются теоретические основания гуманистической концепции нравственного воспитания в педагогике США, раскрывается ее воспитательный потенциал и перспективы использования в современной педагогической практике.

Костюшко Г.О.
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ САМОДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Формування творчої особистості учня є однією з найбільш актуальних проблем психолого-педагогічної науки та практики. Історичний аналіз причин виникнення духовної кризи та пошуки шляхів її подолання поступово привели наукову думку до необхідності широкого залучення всіх верств населення та різних сфер життєдіяльності школярів до її розв’язання. Як засвідчує світовий досвід, ефективною формою такого залучення є належним чином організована система розвитку дитини, яка останнім часом сформувалась у самостійний напрямок педагогічної науки та практики з притаманним їй понятійним апаратом, метою, змістом, завданнями та формами.

Одним із стратегічних завдань, визначених у Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI ст.”) [3], є створення умов для формування освіченої, творчої особистості громадянина, реалізації та самореалізації його природних здібностей і можливостей в освітньому процесі. Розвиток особистості

школяра входить в коло першочергових завдань, здійснення яких неможливе без посилення ролі позанавчальної виховної роботи різного плану, зокрема, гурткової. Потреба в цьому стає досить очевидною, якщо зважити на науково обґрунтовані твердження вітчизняних вчених про те, що подальше вдосконалення життя людини буде породжувати тенденцію активізації її емоційної сфери, духовних почуттів, а отже, і наростання популярності занять з різних видів мистецтва.

На необхідність розвитку творчої активності дітей вказується в численних працях учених: В. І. Андрєєва, С. В. Діденко, В. М. Кардашова, А. С. Макаренка, О. М. Мойсеєвої, В. І. Старостіна, В. О. Сухомлинського, О. П. Хижної, А. Б. Щербо та інших [1, 4, 6, 9, 10, 12, 16, 17].

Оскільки система розвитку художньо-творчої активності школяра ставить за мету досить глибоку зміну деяких психологічних особливостей людини щодо її стосунків із мистецтвом, перетворення їх із споживацьких на творчі, особисто значущі, то це й зумовлює високий рівень її актуальності в сучасній педагогічній освіті.

Серед засобів активізації художньо-творчого розвитку особистості значний інтерес викликає дитяча театральна діяльність, яка в системі розвитку особистості школяра посідає важливе місце. Варто зазначити, що останнім часом у загальноосвітніх школах України, особливо в школах нового типу, намітились тенденції адекватного розуміння ролі дитячої театральної самодіяльності. Проте в сучасній педагогіці мистецького навчання та виховання школярів існують певні прогалини, зумовлені практикою залучення до творчого колективу лише обдарованих учнів, унаслідок чого більша частина школярів залишається поза цією своєрідною та важливою сферою мистецько-виховного впливу.

Метою даної статті є аналіз педагогічних умов організації театральної самодіяльності молодших школярів.

Творча активність, творчі здібності, творчі інтереси і потреба у творчій діяльності не з'являються у дітей самі собою. Вони формуються та розвиваються у спеціально організованій діяльності, котра потребує їх прояву чи застосування. При цьому ефективність такої діяльності, в основному, визначається конкретно-методичними принципами, на основі яких здійснюється художня освіта молодших школярів:

– формування творчості повинно здійснюватись на основі та в процесі засвоєння моральних і художніх цінностей, які закладені у театральному мистецтві, як синкретичному виді;

– пізнання мови сценічного мистецтва має розглядатися не як самоціль, а

як важлива умова проникнення у зміст і характер різних видів мистецтв;

– проведення обов'язкових занять для дітей з театрального мистецтва має здійснюватись на основі об'єктивних науково-методичних принципів, котрі сприяють збагаченню школярів знаннями, творчими вміннями та навичками, сформуванню їх інтересу і любові до конкретного виду мистецтва, різноманітні духовні потреби, морально-естетичні ідеали;

– у процесі оволодіння театральним мистецтвом повинен здійснюватися розвиток таких творчих якостей, як образне бачення, емоційний відгук – ставлення, передача їх в інтонації, пластико-мімічній дії.

Як факт реального існування дитяча театральна самодіяльність функціонує досить широко. Постає питання лише про те, щоб надати їй статусу як педагогічному процесу та використати з педагогічною метою. Безперечно, перетворення імпульсивного прояву активності дітей в організоване формування творчої особистості – це складний і багатогранний процес.

Дані аналізу позанавчальної роботи шкіл різного типу свідчать про те, що театральна самодіяльність завжди викликає підвищений інтерес дітей, а це в свою чергу дозволяє школі використати цей потенціал і створити умови для розвитку творчості кожного учня. Міра активності особистості в художньо-творчій діяльності може бути критерієм ефективності функціонування конкретного напрямку.

В основу обґрунтування системи взаємодіючих факторів, що впливають на зростання творчої активності школярів, закладена теорія людської діяльності, яка зумовлена потребами. Потреби поступово переходять у мотив діяльності та у фактор дії. Саме фактором конкретної дії зумовлена активність особистості і у сфері художньо-творчої діяльності. Проте не можна стверджувати про вияв творчої активності у тих школярів, дії котрих це не підтверджують. Зокрема, коли відсутня їх систематична робота над творчими вправами, індиферентне ставлення до підвищення власного виконавського рівня, відсутність систематичної роботи в колективі, що протидіє принципам і особливостям творчого об'єднання. Водночас не можна утверджувати думку про наявність чи відсутність творчої активності в учасників лише через їх невміння підпорядковувати себе певній системі роботи. Адже часто школярі цього віку “активно” працюють і добросовісно виконують всі творчі завдання лише з метою утвердитися серед своїх однолітків, “проявити” себе.

Формування творчої активності школярів забезпечується не безсистемним накопиченням певних якостей, притаманних творчій особистості, – вмінням фантазувати, емоційно відгукуватися, добирати адекватні інтонації, володіти

логікою мовлення тощо, а створенням „педагогічно вмотивованих умов для переходу від одного рівня розвитку учасника до другого, більш високого, більш якісного [11]. При цьому варто зазначити, що динаміка творчого зростання залежить від педагогічної системи використання можливостей конкретного дитячого театрального колективу з урахуванням таких факторів:

- особливостей театральної самодіяльності;
- рівня організаційно-педагогічної діяльності;
- методики організації художньо-творчої роботи з учнями.

Професійність і ефективність керівництва дитячим театральним самодіяльним колективом залежить як від педагогічної мотивації спланованої діяльності, так і від структури особистості учасників того чи іншого колективу. За цих умов цілі самодіяльності (педагогічні) перетворюються у внутрішні мотиви поведінки учасників. Це свідчить про початок, зародження творчого “я” самого школяра. Власне, можна сказати, що перетворення учасників театральної самодіяльності у свідомих суб’єктів творчої діяльності є важливою педагогічною передумовою розвитку їх творчої активності.

На нашу думку, факт тимчасового рольового статусу школяра у процесі художньо-творчої діяльності досить часто не враховується вчителями-вихователями чи враховується на інтуїтивному рівні. Проте, як відомо, психологія, педагогіка мають чимало досить результативних підтверджень, що “рольовий статус” учня має бути під контролем і впливом педагога та “забезпечити кожного із учасників однаковими можливостями для самоствердження у творчому колективі” [11]. Такий підхід дає підстави нам орієнтуватися на комплексно-системний характер розв’язання поставленої проблеми, що сприятиме поєднанню форм організації театральної самодіяльності та виховної позанавчальної діяльності. А це, в свою чергу, впливатиме на якість прояву трьох компонентів: знання – уміння – дія.

Звичайно, самі знання з теорії сценічного мистецтва ще не можуть зробити школяра творчою особистістю, спроможною проявляти творчу активність, важливі перш за все знання про умови та засоби здійснення процесу розвитку творчої активності, тобто усвідомлення.

Проте навіть усвідомлення особливостей знань ще не може перетворити школяра в активну творчу особистість. Ми вважаємо, що трансформація спеціальних знань у творчу активність може здійснюватися лише шляхом включення дітей у діяльність. При цьому художньо-творча діяльність включає такі компоненти як потреби, мотивації, умови та результативність дії.

І саме взаємодія визначених компонентів (потреба, мотив, умови) веде до

прояву творчої активності на високому рівні. А це свідчить про те, що театральна самодіяльність може виконувати педагогічні функції: розвитку особистості загалом і творчої функції зокрема. Ці функції реалізуються лише за тих умов, якщо педагог враховує специфіку самодіяльного театального мистецтва, його цілі, завдання та перспективи розвитку творчих здібностей дітей. У зв'язку з цим дитячу театральну самодіяльність не можна розглядати як певний прояв мистецтва, де на повному рівні створюється сценічна дія, ролі тощо. Театральна самодіяльність школярів виступає важливим фактором духовного, культурного, естетичного становлення особистості. І, як стверджують ряд дослідників, люди, які безпосередньо спілкуються з мистецтвом, цінностями культури, швидше від інших зростають духовно, виробляють у собі потребу щодо прекрасного, високого. Вони більш активні у спілкуванні, більш змістовно заповнюють свій вільний час [5, 2]. Не знижуючи ролі творчого фактору у керівництві театальною самодіяльністю (розвиток сценічних умінь), ми водночас не повинні звужувати роль педагогічного фактору (формування особистості школяра). Удосконалення художньо-творчих умінь має здійснюватись водночас із загальним культурологічним розвитком. Важливо при цьому допомогти школяреві усвідомити доцільність і призначення сценічних умінь як засобу пізнання суті театального мистецтва, а через нього пізнання явищ, самого себе та своїх можливостей.

Вивчення досвіду роботи в школах різного типу, міських і сільських свідчить про певну долю стихійності, епізодичності цього виду діяльності. Це пояснюється не тільки та не стільки відсутністю можливостей мати в кожній школі керівника такого колективу, стільки відсутністю науково обґрунтованої системи організації такого виду діяльності саме в умовах початкової школи. Цим і пояснюється те, що спостерігаються чимало методичних запозичень із професійної сфери, а деякі форми, прийоми роботи професіоналів переносяться в самодіяльність механічно. Помилки такого характеру, безперечно, проявляються і в результатах діяльності дитячого театального самодіяльного колективу.

Багаторічний досвід окремих педагогів-керівників свідчить, що шкільний самодіяльний колектив, на відміну від професійного, має свої завдання, які певною мірою залежать від можливостей самого колективу та “зверхзавдання”, визначеного педагогом. З такої позиції розглядається діяльність будь-якого дитячого самодіяльного колективу незалежно від вікової категорії учасників. А результати діяльності є лише формою прояву поетапного оволодіння ними спеціальними знаннями й уміннями, реалізацією, потреб і мотивів. Проте

методика організації системи навчально-творчих занять в умовах роботи театрального гуртка для молодших школярів досить відрізняється від методики роботи з учнями середнього чи старшого віку, а особливо від професійних колективів.

Відсутність мети діяльності та її невизначеність у найближчий термін часто призводить, як стверджують педагоги, до зміни інтересів дітей і їх бажання залишити конкретний колектив. Цей факт свідчить про необхідність вивчення даної проблеми та розробки наукових передумов розвитку цільової спрямованості (установки) молодших школярів на творчу діяльність і самовдосконалення. Зокрема, заслуговує на увагу проблема розпаду компонентів у структурі театральної самодіяльності: “потреба – мотив – умова – результат”. У такій ситуації перевага віддається “результату”, тобто спектаклю, інсценівці, творчому ранку тощо. Для учнів молодших класів перспектива “віддаленої” діяльності провокує зниження рівня творчої активності у робочому процесі. За таких умов, безперечно, виховні можливості так званого “робочого процесу”, або творчих занять також значно знижуються. Активізація процесу залучення школярів до творчих колективів потребувала пошуків нових стимулів зміцнення інтересу дітей, пошуків нових форм роботи, які найбільш ефективно спрацьовуватимуть на розвиток творчої особистості.

У першу чергу ми вважаємо за доцільне розглянути суб’єктно-передумовний компонент. Художньо-творча потреба школяра у процесі її реалізації “має перетворитися в усвідомлене бажання і самовдосконалення” [11]. Задоволення потреб “як ідеального ціле покладання” визначається психологами як готовність суб’єкта до повного виду діяльності. Якщо суб’єкт, зазначав Д. К. Узнадзе, з метою задоволення актуальної потреби звертається до зовнішнього середовища, у нього з’являється певна ситуація, яка викликає в ньому таку ж певну установку та завдяки їй спрямується вся його подальша поведінка [14]. Вчений акцентував увагу на своєрідності установок у кожній людині, підкреслюючи, що “у кожного вироблені свої особливі фіксовані установки, які так чи інакше, з більшою чи меншою ймовірністю проявляються і стають основою готовності до діяльності у відповідних умовах і в певному напрямку” [14]. І якраз на такому етапі у сферу діяльності школяра включається другий компонент – мотив, установка, що сприяє прояву його готовності до художньо-творчої діяльності.

Вивчення різних видів творчої діяльності (і серед них: театральної, сценічної) передбачає постановку та розв’язання питання про мотиви включення дітей у той чи інший вид діяльності, про особливості цих мотивів,

про зміни мотивів у процесі діяльності тощо.

За ствердженням О. М. Леонтьєва, “мотив є своєрідним мотором діяльності, основною функцією якого є спонування: “питання діяльності пов’язане з поняттям мотиву, діяльності без мотиву не буває, “невмотивована” діяльність – це не та діяльність, що втратила мотив, а діяльність з суб’єктивно й об’єктивно прихованим мотивом” [8].

Особливість художньо-творчої діяльності полягає в тому, що її мотив завжди пов’язаний із творчою взаємодією (специфічним спілкуванням з усіма його проявами). Тому, розглядаючи активність як вид художньо-творчої діяльності, слід говорити про суб’єктивно-творчу мотивацію, в основі якої лежить потреба дитини, як істоти соціальної, у творчому прояві.

Мотиви, що йдуть від самої діяльності, спонукають учня опанувати необхідними вміннями та навичками для того, щоб задовольнити його допитливість, прагнення до нового. Вони сприяють формуванню у школяра так званого “мотиву досягнення”, який полягає у прагненні учня домогтися нових, більш значних результатів (наприклад, створити характеристику “свого” героя, встановити взаємодію з партнером, знайти “правдиву” інтонацію і т. ін.). Життя у творчому колективі, бажання посісти в ньому певне місце впливає і на виникнення, і на розвиток соціальної мотивації. Її особливість полягає в тому, що самоспонування до процесу пізнання діяльності пов’язані з потребами дитини у спілкуванні з іншими дітьми, у їхній оцінці творчої активності, схваленні.

Звичайно, оптимальним у творчому процесі може бути поєднання в певну динамічну систему позитивних соціальних мотивацій з мотивами пізнавальними. Досягти такого поєднання можна в процесі цілеспрямованого формування мотивації, з урахуванням того, що предмет пізнання та сфера діяльності визначається педагогом, а вид діяльності обирається учнем.

Складність підготувати школяра до прояву творчої активності полягає в тому, що перед дитиною відкривається перспектива театральної діяльності. Процес же оволодіння цим видом самодіяльності надзвичайно важкий, пов’язаний із подоланням багатьох труднощів. І це в той же час, коли потреба “пограти” можна задовольнити зараз, не володіючи необхідними знаннями, в процесі безпосереднього контакту з однолітками. Тому цілком зрозуміло, що спочатку збудження інтересу до спеціальних знань із сценічної діяльності, перевтілення, уявлення, спілкування відбувається напівпримусово та підпорядковується певним законам:

– потреба виникає та розвивається тільки в процесі систематичної діяльності;

– всі нові потреби формуються типом звички;

– становлення потреби полегшується, коли творча діяльність, особливо спочатку, відносно легко здійснюється, що забезпечує емоційне ставлення до неї. Тому важливо підготувати дитину до діяльності та забезпечити в ній перші успіхи;

– важливою умовою розвитку потреб є перехід від репродуктивної до творчої діяльності;

– потреба зміцнюється, якщо усвідомлюється її особиста і суспільна значущість.

Таким чином, однією з найважливіших умов формування потреби у творчій активності є залучення дитини до художньо-творчої діяльності, безпосередньо пов'язаної з театральним самодіяльним мистецтвом, суть якої полягає в аналізі, осмисленні тексту, побудові ролі “за манками”, перетворенні тексту в дію, життя героя – в сценічне життя і заохочування дорослими, однолітками. Інтерес, що з'являється внаслідок цього, може стати дійовим стимулом до розширення творчих можливостей у спілкуванні з мистецтвом.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що з метою розвитку творчої активності молодших школярів у структурі театральної самодіяльності треба враховувати взаємозв'язок логічних детермінант: потреба, інтерес; мотив, установки; педагогічні умови, результативність; здійснювати педагогічне керівництво театральним колективом з урахуванням прогнозування ближніх і віддалених цілей.

Використана література:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Основы педагогики творчества. – Казань.: – КГУ, 1988 – 238 с.
2. Арефьева Г.С. Социальная активность – М.: Политиздат, 1974 – 230 с.
3. Державна національна програма “Освіта”. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
4. Диденко С.В. Формирование творческой активности младших школьников в условиях организации эстетической оценочной деятельности: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1987. – 150 с.
5. Каргин А.С. Воспитательная работа в самодеятельных художественных коллективах. – М.: Просвещение, 1984. – 224 с.
6. Кардашов В.Н. Развитие художественно-творческой активности младших школьников в процессе восприятия искусства: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1990. – 122 с.
7. Коваль Л.Г. Діагностика моральної вихованості школярів. – К.: ІСДО, 1995. – 156 с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 307 с.
9. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. Твори в 7-ми томах. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 5. – С. 209-230.
10. Мойсеева А.М. Развитие творческой активности младшего школьника в условиях музыкально-сценической деятельности: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1989 – 164 с.
11. Станиславский К. С. Работа актера над собой // Собр. соч. В 9-ти томах. – М.:

Искусство, 1989. – Т. 2. – Ч. 1. – 497 с.; Ч. 2. – 490 с.

12. Сухомлинский О. В. Духовний світ школяра / Вибр. Тв. В 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 209-402.

13. Тен И. Философия искусства. – М.: Республика, 1996. – 351 с.

14. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования. – М.: Сов. энциклопедия, 1966. – 461 с.

15. Українська художня культура: Навч. посібник / За ред. І.Ф. Ляшенка. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.

16. Хижная О. П. Формирование художественно-творческой самостоятельности младших школьников в процессе музыкально-сценической деятельности: Дисс. .. канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1993. – 130 с.

17. Щербо А. Б., Джола Д. Н. Красота воспитывает человека. – К.: Рад. школа, 1977. – 104 с.

А н н о т а ц и я

В статье проанализированы педагогические условия организации театральной самодеятельности младших школьников, даны конкретные методические принципы на базе которых осуществляется художественное образование учеников.

*Кузнецова О.А.
Миколаївський державний університет
імені В. О. Сухомлинського*

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ЯК УМОВА САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Гуманістичний підхід до освіти ставить у центр педагогічного процесу у вузі особистість студента, визнає самоцінність кожної людини, забезпечення її свободи. Виходячи з цього, педагогічна підтримка являє собою ту шукану систему засобів, які реально враховують свободу і самостійність особистості, допомагають їй у самостійному виборі, самовизначенні, забезпечують умови для нього.

Метою статті є розкриття сутності педагогічної підтримки як умови самовизначення майбутніх учителів, виявити оптимальні умови, за яких може здійснюватися педагогічна підтримка.

Педагогічна підтримка самовизначення майбутніх учителів – складно структурний багатофакторний процес, відмінною особливістю якого є не тільки його інтегративність (це необхідна, основна якість), але і (що і є вираженням специфіки розглядуваного процесу) нерозривність зв'язків між структурними блоками цього процесу. Внаслідок цього у студентів збільшується здатність до включеності у реальні соціальні відносини, стабілізується потреба в оволодінні всім тим, що необхідно для педагогічної діяльності, потреба в активному саморозкритті та самотворенні, що у сукупності відтворює загальну позитивну спрямованість їх особистості, послідовну реалізацію молодих людей